

«ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ НА ПІДСТАВІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРО МІЖНАРОДНИЙ ВЕКСЕЛЬНИЙ ОБІГ»

*Кобин К.В.,
студентка 5-го курсу
юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»*

Анотація: У даній статті досліджується проблема удосконалення порядку використання векселів у зовнішньоекономічній діяльності. Проведено аналіз специфіки вексельного обігу в Україні, а саме відсутності практичного досвіду в його організації. Створення системи вексельного обігу в Україні розпочинається спочатку. Відсутні певні спеціалісти, а також нормативно-правова база, немає в достатній кількості спеціальної економічної і юридичної літератури з цих проблем. Під час проведення вексельного обігу у господарській діяльності та на підприємствах слід дотримуватися концепції вексельного права, як підгалузі господарського права. Отже, правильне використання векселів сприяє розвитку діяльності підприємств, швидшому збуту продукції, товарів, робіт і послуг, сприяє вирішенню фінансово-економічних проблем. Проведено аналіз процесів, що сприяють розвитку вексельного обігу в Україні.

Ключові слова: вексель, вексельні відносини, вексельний обіг, переказний вексель, простий вексель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Питаннями теорії і практики вексельного обігу та методології обліку операцій з векселями присвячено чимало наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців: Ф.Ф.Бутинця, Б.І.Валуєва, О.Виговського, В.В.Грачова, Л.Ю.Добриніна, Д.Л.Іванова, С.М.Бервено, В.В.Воловика, І.Ф.Сидорова, В.Л.Яроцького, В.А.Белова, А.Аракова, С.Буткевича, А.Лемківського, Ю.Куценка, Т.Руденко, О.Єфімова, М.Корінька, Н.А.Крутицького, Ю.Н.Мороза, Л.А.Новосолова, Н.Й.Галушка, А.С.Ємельсон, Н.Скочило, В.Зверєва (Росія), В.Тарасова (Білорусь), Є.О.Крашеніннікова, та інших, у яких висвітлено концептуальні основи формування вексельного ринку в Україні, а також його нормативно-правове регулювання.

Мета статті: Метою статті є розгляд всіх особливостей вексельного обігу в Україні та зарубіжній практиці. Отже, основною метою цієї статті виступає дослідження, обґрунтування концептуальних засад становлення та розвитку вексельного обігу в Україні, його поняття й основних напрямків його функціонування на сучасному етапі економічного розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу:

Вексель існує вже більше шести століть, і за цей час він довів свою життєздатність та ефективність використання в економіці. Такий інструмент, як вексель може стати вирішенням проблеми обігових коштів для будь-якого підприємства, оскільки його цивілізоване використання суттєво пом'якшує кризові явища неплатежів. Це – один з найкращих і найпростіших способів

кредитування. Вексель має велике економічне значення, адже виступаючи знаряддям кредиту й сурогатом готівкової оплати, маючи купівельну силу грошей, він набуває значення товару, одержує свою власну вартість і свій власний курс (ціну), опосередковує міжнародні розрахунки та усуває необхідність переказувати й пересилати кошти. Для української нормативної бази, що стосується використання векселів, актуальною є проблема не лише вдосконалення з точки зору врахування досягнень сучасного науково-технічного розвитку, а й із позиції гармонізації внутрішнього законодавства з міжнародним, усунення суперечностей та обмежень, що існують на національному рівні. У міжнародному масштабі вексельний обіг за останні десятиріччя суттєво розширив сфери використання, світове співтовариство консолідувало зусилля з вдосконалення єдиного вексельного законодавства і у 1988 році Організація об'єднаних націй прийняла Конвенцію ООН «Про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі (Конвенція ЮНСІТРАЛ)». Наслідком уніфікації й стандартизації правових норм вексельного обігу для країн континентального права став Уніфікований вексельний закон (УВЗ), ухвалений на Женевській конференції 1930 року. Уніфікований закон про переказні і прості векселі розглядає насамперед обіг переказного векселя, а норми обігу простого векселя є похідними від норм обігу переказного векселя. Правилам використання переказного векселя присвячена велика частина тексту УВЗ (ст.1-74 частини 1), а норми використання простого векселя (ст.75-78) визначаються в основному через його відношення до переказного векселя. Найбільш ґрунтовно проблеми вексельного обігу в Україні досліджено у працях Гуткевича С., Лемківського А., Корінька М., Мороза Ю. та інших фахівців, які пропонують механізми удосконалення вексельного законодавства з метою максимального розкриття властивостей векселя, завдяки яким він став першокласним фінансовим інструментом ринкової економіки. Значна частина питань від успішного розв'язання яких залежить становлення вексельного обігу стосується обліку вексельних операцій. Вагомий внесок у її вивчення здійснили М.Білуха, А. Герасимович, В. Завгородній, С. Мошенський, Т. Рудненко, В. Сопко, В. Шевчук та інші, які досліджували проблеми обліку вексельних операцій як складову близьких їм за змістом розрахункових операцій. Незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних учених – економістів, залишається багато питань, які є дискусійними і вимагають подальших досліджень та глибокого вивчення. [1, с.110-111]

Вексельний обіг – одне з найскладніших питань у теорії і практиці управління, адже вексель, будучи ринковим інструментом управління, дає підприємству змогу, по-перше, продовжити термін платежу за векселем відповідно до потреб підприємства, по-друге, сприяє підвищенню вартості фірм, за рахунок зменшення обсягів протермінованої заборгованості та зростання оборотності дебіторсько-кредиторської, по-третє, заборгованість за векселем є надійнішою, оскільки він є – найліквідніший фінансовий інструмент (може бути реалізований будь-якого моменту). Завдяки зазначеним

властивостям вексель набув широкого застосування в світі, необхідним стало його використання і в національній економіці України.[2,с.113-117].

Першим реальним кроком на шляху відродження векселя в Україні була Ухвала 18 червня 1991 р. Верховною Радою України Закону «Про цінні папери та фондову біржу», у 1992 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про застосування векселів в господарчому обороті України». Застосування цих двох нормативних актів значно розширило можливості правового регулювання вексельного обігу. Дальшим кроком щодо впровадження векселя як інструмента фінансово - господарської діяльності підприємства став Указ Президента України «Про випуск та обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності» від 14.09.94р., цим Указом було запроваджено в господарську діяльність підприємства **простий товарний вексель**. Його можна було застосовувати як засіб оформлення взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності. З метою розширення сфери обігу векселів 26 липня 1995 року був виданий Указ Президента України «Про розширення сфери обігу векселів», який передбачав скасування обмежень стосовно розміру суми зобов'язань на один вексель. Розмір зобов'язань встановлюється за згодою суб'єктів підприємницької діяльності.[3]

Векселі на основі взаємної довіри суб'єктів ринкових відносин функціонують в обігу як розрахунковий засіб, боргове зобов'язання, та як різновид цінних паперів, що має значні переваги над правовими грішми. Ці особливості накладають специфічний відбиток на сферу обігу векселів у порівнянні з іншими цінними паперами, зокрема, векселі не знецінюються, в обігу перебувають визначений договором час, скорочують потреби в готівці, зменшують витрати грошового обороту і прискорюють його. Предметом вексельного зобов'язання можуть бути тільки гроші. Векселі, які застосовуються в господарському обороті як в Україні, так і в міжнародних розрахунках, досить різноманітні: векселі казначейські, приватні векселі, фінансовий вексель, товарний (комерційний вексель) простий (соло) вексель, довгостроковий вексель виданий у національній валюті, короткострокові видані у національній валюті, короткострокові векселі видані у іноземній валюті. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV **вексель** – це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі. Особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов'язань та стягнення за векселями визначаються законом.[4]

Вексель як цінний папір, об'єкт комерційного кредиту, форма безготівкових розрахунків і застава є важливою економічною категорією ринкової економіки. Головними особливостями векселя, що склалися в міжнародній практиці і були прийняті на Женевській конвенції 1930р. та виокремлюють його від інших цінних паперів, вважають:

- Абсолютність зобов'язання, визначеного векселем, - текст векселя не має містити посилання на угоду, що є причиною видачі векселя;
- Безумовність зобов'язань за векселем – вексель містить простий і нічим не обумовлений наказ або зобов'язання сплатити певну суму;
- Без суперечливості зобов'язань за векселем, якщо він є справжнім;
- Вексель – письмовий документ, що має суворо встановлені обов'язкові реквізити;
- Вимагати платежу за векселем може лише той, хто володіє цим документом – тримач (власник) векселя;
- Вексель має підвищену оборотність;
- При порушенні термінів сплати векселя необхідно здійснити нотаріальний протест [2,с.115.]

А. Ємельянов, О. Федоренко та інші науковці, у яких розкрито основи створення вексельного ринку в Україні. Водночас слід зазначити, що дослідження вексельного права після прийняття Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23 лютого 2006 року є нечисленними та в них частіше за все виражаються спірні думки авторів, не підтверджені посиланнями на чинне законодавство. Тому можна говорити про недостатню вивченість проблемних питань обігу векселів за сучасним цивільним законодавством України. Також мало дослідженими залишаються питання в українській економічній літературі потенційні можливості фінансування корпорацій, які полягають у випуску нових видів корпоративних боргових цінних паперів, а також питання вдосконалення законодавчого регулювання та механізмів використання різних видів корпоративних боргових цінних паперів [5,190-195.].Сьогодні існує багато проблем, щодо випуску та обігу векселів як специфічного фінансового інструменту, що потребує відповідного регулювання. Мета – зробити ринок векселів прозорішим, надійнішим і стабільнішим, установити на ньому нові, якісніші правила, а також сприяти ефективному використанню векселів [6,с.15-18].Вексель починає циркулювати на ринку виконуючи такі функції грошей, як засіб обігу і як засіб платежу. Завдяки цим властивостям вексель зменшує потребу у грошах, значно прискорює оборот товарів, оскільки вирішує проблему взаєморозрахунків товаровиробниками. [2,с.116.]

Відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», вексель – це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю) .[7]

Однією з головних функцій вексельного обігу є оформлення короткотермінового кредиту. Дана функція починає діяти в момент зацікавленості постачальника продукції реалізувати її покупцеві, але на час укладання угоди покупець не має належної суми грошей, тому виписує вексель як гарант здійснення майбутнього платежу, тобто боргове зобов'язання, сума якого з урахуванням відсотка за кредит і терміну платежу, як правило, перевищує величину суми укладеної угоди. Крім того, вексель виконує функцію платежу, адже він дає змогу отримати гроші ще до настання терміну

платежу (вексель можна продати або закласти під заставу в комерційному банку). При цьому банки, отримавши вексель до настання терміну платежу, виконують функцію кредитора, утримують його в себе, стягуючи при цьому обліковий відсоток. [2,с.116]

Окрім зазначених функцій, вексель здійснює функцію контролю за виконанням зобов'язань між суб'єктами господарювання, скорочення грошово-кредитної маси в обігу, а відтак і стримування темпів інфляції. [8]

Поширенню векселів сприяє розвиток банківських операцій з векселями, які поширюються на кредитні, гарантійні та комісійні. Вексельні кредити (дисконтна операція, кредити забезпечені векселями, рефінансування векселів) є важливими активними операціями банку, що забезпечують важливу частку доходів поповнення фінансових ресурсів. Комісійні операції (інкасування, доміциляція), а також гарантійні підвищують зручність вексельних розрахунків клієнтів банку, а також є джерелом комісійних доходів банку без незначного ризику [9,с.193-196] Полегшуючи реалізацію продукції, комерційний кредит сприяє прискоренню обігу фінансових та матеріальних ресурсів і виступає додатковим чинником відновлення збалансованості грошової і товарної маси. Водночас, створюючи умови для розвитку вексельного обігу, комерційний кредит зменшує кількість потрібних для обігу коштів і знижує потребу у прямих банківських кредитах. З допомогою одного векселя може бути укладено кілька торговельних угод, перш ніж його буде обліковано в банку, а в багатьох випадках вексель може взагалі не обліковуватися банком. [6,с.15-16]

Усі векселі в господарському обороті виступають у вигляді простих та переказних векселів. Простим векселем називається вексель, складений у формі простого, нічим не обумовленого зобов'язання виданого однією особою іншій за отримані від останньої цінності. Переказний же вексель - це документ, виданий у формі простого і нічим не обумовленого наказу здійснити платіж:- за власним наказом, тобто переказний вексель, виданий за наказом самого векселедавця (векселедавець і першонабувач в одному обличчі);- на себе - переказний вексель, виданий на самого векселедавця (векселедатель і трасат в одному обличчі). Переказний вексель, таким чином, відрізняється від простого тим, що за переказним векселем платником може бути не векселедавець, а інша особа, яка після акцепту переказного векселя приймає на себе зобов'язання сплатити за ним.Письмовою згодою платника на оплату векселя є акцепт.Акцепт векселя являє собою операцію, за допомогою якої підтверджується згода платника на оплату векселя. Відповідно, акцептантом є особа, що підтверджує свою згоду на оплату. Якщо як акцептант виступає банк (банківський акцепт), то вексель набуває статусу першокласного (тобто вищої якості, найменш ризикованого) зобов'язання. Акцепт не є обов'язковим, але виступає як необхідна умова для того, щоб вексель мав обіг, вільно обертаяся на ринку.Аваль векселя являє собою поручительство за векселем. Аваліст, що здійснив аваль векселя, приймає на себе відповідальність за виконання зобов'язань зобов'язаною за векселем особою (наприклад, векселедавцем,акцептантом або індосантом).Індосамент – один із найважливіших аспектів функціонування векселя, що дає можливість здійснювати передачу векселя між різними

суб'єктами економіки, забезпечуючи умови для обігу векселя, як засобу платежу [9,с.193-196]. Взаємну відповідальність сторін вексельної угоди підвищує також протест векселя, що дає право векселедержателю пред'явити індосантам, авалістам, акцептантам і векседадцеві регресний позов. Якщо платнику представляється зручним, щоб вексель при настанні строку платежу був сплачений не ним самим, а третьою особою, тоді складається доміцільований вексель. Місце платежу по ньому відрізняється від місця проживання платника - векседадателя в простих та акцептанта в переказних векселях. Особа, яка буде платити по векселю і замінює акцептанта або векселедержателя, називається доміціліатом, а особа, яка уповноважує доміціліата зробити платіж, - доміціліантом. Для трасата доміціліювання має ту перевагу, що звільнює його від турбот, які пов'язані з оплатою векселя. Для векседадателя доміціліювання корисно в тих випадках, коли він проживає в будь-якому населеному пункті, де немає установи банків. Шляхом доміціліювання векселя в одному з банківських пунктів вексель стає "прийнятним" як для банків, так і для інших осіб, які бажають його придбати; він легше може бути облікованим, а при інкасуванні по такому векселю не потрібно нести додаткових витрат. Світова практика свідчить, що вексельний обіг активізується у кризових умовах, особливо це є характерним для країн з економікою, що розвивається. Використання переказного векселя в Україні може позитивно вплинути на вирішення проблеми неплатежів, яка полягає в придбанні банком права вимагання від боржників векседадця та подальшому акцепті, що здійснюється лише після отримання коштів від боржників, переказних векселів, необхідних векседадцю для розрахунків зі своїми постачальниками. Здійснюючи таку операцію, банки прагнуть досягти певних цілей: – одержання комісійної винагороди від векседадця за надання послуг із здійснення такої операції; – допомога векседадцю, спрямована на економію його обігових коштів; – надання можливості векседадцю розраховуватись із постачальниками за наявності. В Україні, на жаль, склалася досить несприятлива ситуація щодо розвитку вексельного обігу, на це впливає низка чинників: – низька платоспроможність більшості підприємств; – нерозвиненість нормативно-законодавчої бази; – низький розвиток дії фінансово-кредитних інститутів; – нерозповсюдженість інформації про емітентів векселів, що зумовлює правопорушення у сфері вексельного обігу, зокрема обіг дружніх та бронзових векселів. [9,с.193-196] Сприятливою умовою розвитку векселів в Україні може стати створення Єдиного державного реєстру з випуску, обігу і погашення векселів, що йдеться в постанові Кабінету міністрів і Національного банку № 1379 від 28 грудня про затвердження плану заходів на 2012 рік з боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Згідно з нею, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), Державна податкова служба та Держфінмоніторинг повинні представити пропозиції щодо внесення відповідних змін до законодавства до третього кварталу. Серед іншого, план передбачає розробку методики та проведення національної оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Впровадження даного

реєстру покращить розвиток вексельного обігу в Україні. Розглянувши поняття "вексель", можна зробити висновок, що в Україні поки що з вексельною формою обігу справи знаходяться в важкому становищі. Ту невелику кількість векселів, яка більш - менш користується попитом на сьогоднішній день в Україні, не можна назвати словом "вексель", тому що по ним неможливо отримати реальних грошей. Вексельний обіг ефективний при значному наповненні ринку товарами. Тільки за таких обставин продавець починає шукати покупця та створює для нього найбільш вигідні умови. Необхідно зазначити, що згідно з чинним законодавством України:- використовувати векселі, а також виступати векседавцями, акцептантами, індосантами і авалістами можуть тільки юридичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, що визнається такими відповідно до чинного законодавства;- векселі можуть видаватись лише для оплати за поставлену продукцію, виконані роботи та надані послуги, за винятком векселів Міністерства фінансів, Національного та комерційних банків;- вексельний бланк може заповнюватись друкованими та недрукованим способом; Отже, розв'язання окреслених проблем сприятиме активізації вексельного обігу в Україні, залученню дешевих ресурсів із внутрішнього ринку для фінансування короткотермінової заборгованості, що, в свою чергу, стимулюватиме розвиток фінансового ринку, а відтак сприятиме розвитку економіки країни загалом. Таким чином, у ході свого історичного розвитку вексель перетворився на універсальний інструмент, роль і значення якого в сучасних умовах господарювання значно зростає. Ці особливості накладають специфічний відбиток на сферу обігу векселів у порівнянні з іншими цінними паперами. Зокрема, векселі не знецінюються, в обігу перебувають визначений договором час, скорочують потреби в обігових коштах, зменшують витрати грошового обороту і прискорюють його.

Предметом вексельного зобов'язання можуть бути тільки гроші. [10] Вексель як фінансовий інструмент використовується як на товарному, так і на фондовому ринку. У першому випадку він опосередковує розрахункові відносини, у другому – інвестиційні. [11].

*Науковий керівник:
к.ю.н., доц. Черевко П.П*

Список використаних джерел:

- 1) Н.Галушка . Вексель в обліково - аналітичній практиці/ Н.Галушка// Галицький економічний вісник.-2013.-№2 (41).-с.110-118-(фінансово-обліково-аналітичні аспекти) .
- 2) Скочило Н. Вексельний обіг в Україні: Проблеми становлення і розвитку // Українська наука: минуле сучасне, майбутнє.-2008.-№13.-С.113-117.
- 3) zakon.rada.gov.ua/laws/show/658/95
- 4) zakon.rada.gov.ua/go/3480-15
- 5) Буй Т.Г. Розширення можливостей фінансування розвитку корпорацій шляхом випуску боргових цінних паперів / Т.Г. Буй // Гроші, фінанси і кредит. – 2009. - № 9 (95). – С. 190-197.

- 6) Рудненко Т. Вексельний обіг та перспективи використання фінансових векселів в Україні // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 7-8. – с. 15-18.
- 7) Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» із змінами та доповненнями від 23.02.2006 № 3480-IV
- 8) Мушинська І.С. Вексельний обіг в Україні: проблеми та рекомендації щодо їх вирішення / І.С. Мушинська // Ринок цінних паперів України. – 2011.
- 9) Федосік І.М., Асєєва А.О. Вексель – крок до виходу з кризи // НБУ. – 2011.- № 1 (10) - С. 193-196.
- 10) www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/ptmbo/2009_1/stat15.pdf
- 11) www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca/Ekon/2009_30/09.pdf